

Ők talán nem emberek?

Egy prédikáció – messzeható következményekkel

Az *Aquinói Tamás* által megfogalmazott életelv: „amit elmékedéseink során felismertünk, adjuk tovább másoknak”, ismételten fejlesztő hatásának bizonyult a domonkos rend (Ordo Predicatorum) történetében, hiszen ezzel a mondattal azt kívánta meg a prédikáló szerzetesek újonnan alapított rendjétől, hogy az evangélium szerint tájékozódó reformmozgalmat kapcsolja össze kapcsolja össze a teológia intellektuális úttörésével, ahogyan ez a 13. században bekövetkezett a felvirágzó városi környezet egyetemében.

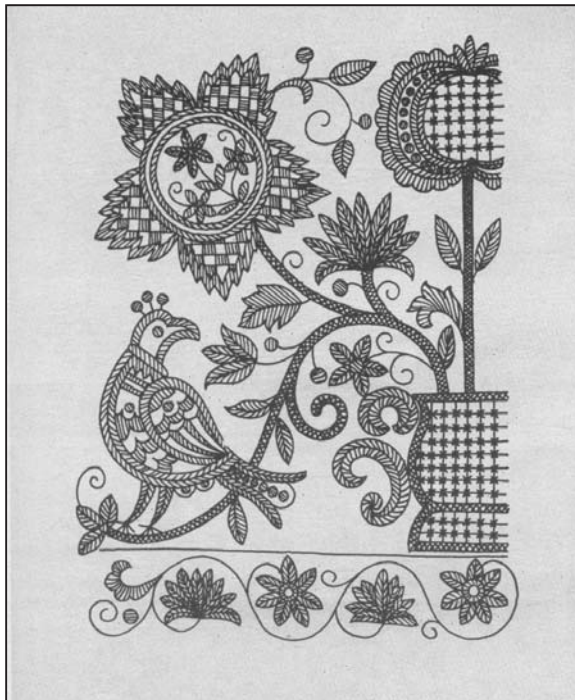
Aquinói Tamás formulája az évszázadok során ismételten igazolta ihlető erejét. Például *Marie-Dominique Chenu* francia teológus, a teológia 20. századi megújítóinak egyike rendtársának erre a belátására hivatkozott, amikor megfogalmazta programadó történeti és rendszeres teológiai vázlatait.

A megújulási mozgalmaknak gyakran csak helyi vagy regionális jelentőségük volt, de újból és újból akadtak tartós és globális hatásúak, még akkor is, ha korlátozott összefüggésből fakadtak. A szintén domonkos *Antonio de Montesino* (1485-1540) 1511. december 21-én, tehát több mint 500 éve elmondott prédikációja – amely Santo Domingónak, a mai Dominikai Köztársaság fővárosának főtemplomában hangzott el – olyan esemény volt, amelynek hatásai korunkig fölismerhetők.

A domonkos rend liturgikus útmutatójának megfelelően *Antonio de Montesino* a János-evangélium 1,19-28-ban foglalt szakaszcól prédikált; ez a rész arról számol be, hogy a farizeusok hogyan érdeklődtek a pusztában prédikáló Keresztelő Jánosnál, kicsoda ő. János pedig ezt a választ adta: „Én a pusztában kiáltónak szava vagyok” (1,23). A vasárnapi szónok magáévá tette a Keresztelő ezen önmeghatározását.

A misén résztvevő politikai elit füle hallatára – többek között *Diego Columbus* admirális, Kolumbusz Kristóf fia is jelen volt – „halálhozó pusztához” hasonlította azt a lelkiületet, amellyel az uralkodó spanyolok viszonyultak a bennszülött népesség-

hez: „Azért léptem erre föl erre a szószékre, hogy ezt tudassam veletek, én, aki e sziget pusztájában Krisztus hangja vagyok; ezért aztán kívánatos, hogy figyelmesen hallgassátok ezt a hangot, mégpedig nem olyan figyelemmel, amilyen nektek jónak tetszik, hanem egész szívetekkel és minden érzéketekkel; ez a hang szokatlanabb lesz számotokra, mint amit valaha is hallottatok, a legnyersebb, a legkeményebb, a legrettenetesebb és legveszélyesebb, amit valaha is hallani véltetek.”

Bartolomé de Las Casas arról számol be *Historia de las Indias* c. művében, hogy a jelenlévők rémülettel és megdöbbenéssel reagáltak e szavakra. A prédikáció folytatásából világossá válik, hogy Antonio de Montesino meg akarta nyerni magának hallgatóit, és így akarta őket helyzetük belátására indítani.

Beszédének főrészében ugyanis kérdések sorával fejtette ki gondolatmenetét, s így a hallgatókra bízta, hogyan akarják megválaszolni ezeket a kérdéseket: „Mondjátok meg, milyen jogon és miféle igazságosság alapján tartjátok ezeket az indiánokat ilyen szörnyű és rettenetes szolgaságban? Milyen felhatalmazással folytattatok ilyen undorító háborúkat ezek ellen az emberek ellen, akik nyugodtan és

békésen éltek országukban? Milyen felhatalmazással öltetek meg végtelenül sokakat közülük? Hallatlan pusztítással miért irtottátok ki őket? Miért nyomjátok el, és kínozzátok őket, nem adva nekik enni vagy nem ápolva őket azokban a betegségekben, amelyek az általatok rájuk erőltetett mértéktelen munka miatt sújtják őket? Nem látjátok, hogy a ti lelketeken szárad a haláluk, vagy jobban mondván ti ölitek meg őket, hogy napról napra több aranyat préseljete ki belőlük? Ők talán nem emberek?

Nincsen értelmes lelkük? Nem kötelességetek-e úgy szeretni őket, mint önmagatokat? Nem értitek ezt? Nem érzitek ezt? Hogyan merülhettek ilyen mély, ölmös álomba? Legyetek biztosak abban, hogy mostani állapototokban nem menekülhettek meg könnyebben, mint a mórok vagy a törökök, akik nélkülözök a Jézus Krisztusba vetett hitet, és akik nem is akarnak hinni benne!”

Antonio de Montesino kijelentései többszörösen is retentesek voltak; nem csupán egy súlyosan negatív magatartást pellengéreztek ki, hanem megkérdőjelezték azt az alapot is, amelyen a gyarmatosítás, s ezzel hallgatóinak politikai és gazdasági hatalma nyugodott. A spanyol király abból a tényből vezette le a nyugat-indiai szigeteket fölötti uralmának jogszerűségét, hogy politikai hatalma az ottani helyi egyházban betöltött kegyúri szerepéhez kötődött.

A mise résztvevői hevesen és elutasítóan reagáltak Antonio de Montesino kijelentéseire; fölismerték, hogy kritikájával alapjaiban kérdőjelezte meg a gyarmati rendszert. Ezért aztán panaszt tettek a domonkos közösség főnökénél, *Pedro de Córdoba*nál, és követelték, hogy a prédikátor vonja vissza vádjait, mondván, viselkedésükkel szembeni szemrehányásaival kétségbe vonta a spanyol király Nyugat-India fölötti uralmát, hiszen számukra a király biztosította birtoklásuk jogcímét.

Erre a nyomásra Antonio de Montesino megígérte, hogy a következő vasárnapon nyilvánosan állást foglal előző prédikációjával kapcsolatban.

Aztán fölhasználta az alkalmat, hogy megismételje szemrehányásait, sőt még inkább szigorította azokat, kijelentve, hogy egyetlen gyarmatosító gyónását sem fogadja el a jövőben, ha az nem kész a gyökeres megtérésre és az elkövetett jogtalanságok jóvátételére.

A két párt képviselői azután az anyaországban akarták döntésre vinni a dolgot. Antonio de Montesino személyesen utazott Spanyolországba, mivel azt remélte, hogy támogatást kap ügyéhez, ha a király jogérzékéhez fellebbez. Elérte, hogy *Katolikus Ferdinánd* szakértői bizottságot hozott létre a kérdés megvizsgálására. Az ún. Burgoszi Junta 1512-ben hét irányelvet fogalmazott meg a gyarmati törvénykezés újrafogalmazásához, s ezek még ugyanabban az évben törvényerőre emelkedtek („Burgoszi törvények”).

Antonio de Montesino és rendtársai szemében az új rendelkezések a gyarmati rendszer rögzítését jelentették, noha azokat összekapcsolták néhány olyan határozattal, amely korlátozta a gyarmatosítók („encomoderos”) jogait. Ezért aztán folytatták tiltakozásukat. Az ezek nyomán 1513-ban kiadott „Valladolidi törvények” azonban nem eredményezték a bennszülött népesség helyzetének hatékony javulását.

Antonio de Montesino adventi prédikációja e nyilvánvaló vereség ellenére is tartós hatást ért el. Az általa akkor megfogalmazott érvek folyamatosan előkerülnek azokban a politikai, jogi és teológiai vitákban, amelyeket *Katolikus Ferdinánd*, I. Károly és II. Fülöp spanyol király folytatott a „nyugat-indiai kérdésről”.

Befogadói közül a leghíresebbek minden bizonnyal *Bartolomé de Las Casas* (1484-1540) és *Francisco de*

Vitoria (1483-1546), mindketten domonkos szerzetesek. Az előbbi számára Antonio de Montesino prédikációja döntő lökést adott ahhoz, hogy lemondjon gyarmatosítói („encomodero”) jogcíméről, és haláláig szerzetesként, püspökként és íróként küzdjön a bennszülött népesség jogaiért.

Francisco de Vitoria 1539-ben előadásokat tartott a „nyugat-indiai kérdésről”, s ezekben felülvizsgálta a spanyol korona jogi igényeit. Már ez a kritikus vállalkozás is figyelmet érdemel, még ha az előtt a megoldhatatlan feladat előtt állt is, hogyan kell bánni a gyarmatosítás kezdete óta megteremtett politikai és jogi valósággal. Tekintettel erre a helyzetre, Francisco de Vitoria azt az álláspontot képviselte, hogy minden jogigényt „nemzetek feletti” mércének kell alávetni. Ezzel a követelményével a modern nemzetközi jog alapfeltételét fogalmazta meg.

Nikolaus Klein

Forrás: Imprimatur, 2012/1